

.....

ร่องรอยพระพิมพ์ตามคติพุทธศาสนาหายาน
ในนครศรีธรรมราช ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19
มณฑลพิษณุโลก ไม่นานมานี้

บทคัดย่อ

ร่องรอยพระพิมพ์ตามคติพุทธศาสนamahayan ในนครศรีธรรมราช ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19

บทความฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะแสดงให้เห็นถึงร่องรอยของพระพิมพ์ตามคติพุทธศาสนamahayan ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 โดยผลของการศึกษาแสดงให้เห็นถึงร่องรอยพระพิมพ์ตามคติพุทธศาสนamahayan ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ช่วง กล่าวคือ พระพิมพ์ตามคติพุทธศาสนamahayan อิทธิพลศิลปะศรีวิชัย ราวพุทธศตวรรษที่ 13-18 และ พระพิมพ์คติพุทธศาสนamahayan อิทธิพลศิลปะขอม ซึ่งได้เข้าสู่ นครศรีธรรมราช ราวพุทธศตวรรษที่ 18-19

นอกจากนี้แล้วการศึกษาครั้งนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของ นครศรีธรรมราช และอาณาจักรภายนอกทางด้านพุทธศาสนamahayan ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 โดยช่วงแรกราวพุทธศตวรรษที่ 12 พุทธศาสนamahayan อิทธิพลจากอาณาจักรศรีวิชัยได้มีการส่งเป็นคติพุทธศาสนamahayan เข้ามายัง นครศรีธรรมราช และมีการส่งอิทธิพลไปยังภาคกลางของประเทศไทย ต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-18 นครศรีธรรมราช รัับอิทธิพลพุทธศาสนamahayan ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรศรีวิชัย และเมื่ออาณาจักรศรีวิชัยเสื่อมอำนาจลง ทำให้ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 18-19 นครศรีธรรมราช รัับคติพุทธศาสนamahayan จากอาณาจักรเขมรที่เผยแพร่มาจากตอนกลางของประเทศไทยในช่วงนั้น

Abstract

The Evidence for the Existence of Mahayana Buddhist Tablets in Nakornsitamarat Before 14 A.D.

The purpose of this study is to illustrate the evidence of Mahayana Buddhist Tablets in Nakornsitamarat before 14 A.D. The results of the find can be divided into 2 periods. The first period shows the influence of Srivijaya Mahayana Buddhism during 8-13 A.D, while the second period shows the influence of Khmer Mahayana Buddhism during 13-14 A.D.

In addition, this study shows the connection of Nakornsitamarat to other cities before 14 A.D. Around 7 A.D, Mahayana Buddhism, which originated in Srivijayana, moved to Nakornsitamamarat before passing to central Thailand. During 8-13 A.D, authentic Mahayana Buddhism from Srivijayana was accepted by the people of Nakronsi-tamarat. Later, Khmer Mahayana Buddhism moved to Nakornsitamarat at around 13-14 A.D, before moving to central Thailand.

ร่องรอยพระพิมพ์ตามคติพุทธศาสนamahayan ในนครศรีธรรมราช ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19

มณฑลทิชา โมสาเลียนนท์ *
Monthicha Mosaleeyanon

พระพิมพ์ที่มีการค้นพบในเมืองนครศรีธรรมราชก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 นั้น โดยมากพบตามเจดีย์ ตามวัดต่างๆ ภายในเขตจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ วัดพระนางตรา (พณังตรา) วัดพระเข็ญ วัดหัวมีนา วัดนาสน วัดโพธิ์ วัดนาขอม วัดเขาพนมไต่ย วัดเวียงและถ้ำเขาแดง ในหลายเขตพื้นที่ อาทิเช่น อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช อำเภอท่าศาลา ร่อนพิบูลย์ เป็นต้น (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ และวิเชียร ณ นคร, 2542: 4913-4914) ซึ่งจากการศึกษาในครั้งนี้เราสามารถแบ่งกลุ่มพระพิมพ์จากนครศรีธรรมราชตามอายุสมัย รูปแบบศิลปะของพระพิมพ์ หรือคติการสร้างได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

1. พระพิมพ์ดินดิบแบบศรีวิชัย และ
2. พระพิมพ์ดินเผาแบบขอม

1. พระพิมพ์ดินดิบแบบศรีวิชัย สามารถกำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ 13-18 โดยพระพิมพ์ในกลุ่มนี้มักสร้างจากดินดิบ และบางครั้งอาจมีการผสมอัฐิของผู้ที่ล่วงลับไปแล้วผสมลงในพระพิมพ์ พระพิมพ์กลุ่มนี้สามารถแบ่งได้เป็น 2 แบบคือ

---

* นักศึกษาปริญญาโท สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

1.1 พระพิมพ์พระพุทธรูปองค์เดียว

1.2 พระพิมพ์พระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์

1.1 พระพิมพ์พระพุทธรูปองค์เดียว ได้แก่

1.1.1 พระพิมพ์ภาพพระพุทธรูปประทับยืน ขนานข้างด้วยสลัก
ด้วยสลัก รวพุทธศตวรรษที่ 13-18 มีการค้นพบจากกรุกำแพงถม อำเภอมือง
เมือง (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ และวิเชียร ณ นคร, 2542: 4913-4914) พระ
พิมพ์กลุ่มนี้มีคติการสร้างคล้ายกับพระพิมพ์ที่มีการค้นพบที่ถ้ำเขาอกทะลุ
จังหวัดพัทลุงราวพุทธศตวรรษที่ 13 นอกจากนี้ยังมีพระพิมพ์พระพุทธรูปเจ้า
ปางสมาธิ ขนานข้างด้วยสลักพบที่จังหวัดยะลา อายุประมาณครั้งแรก
ของพุทธศตวรรษที่ 13 (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2542: 5049)

ก.

ข.

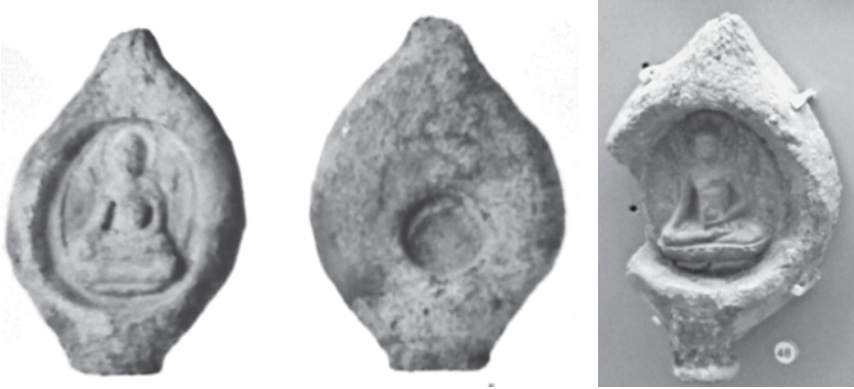
ค.

ก. พระพิมพ์พระพุทธรูปเจ้าประทับยืน ขนานข้างด้วยสลัก พบที่กรุ
กำแพงถม อำเภอมืองนครศรีธรรมราช

ข. พระพิมพ์ภาพพระพุทธรูปเจ้าปางสมาธิ ขนานข้างด้วยสลักพบที่
ถ้ำเขาอกทะลุ จังหวัดพัทลุง

ค. พระพิมพ์พระพุทธรูปเจ้าปางสมาธิ ขนานข้างด้วยสลักพบที่พบ
ที่จังหวัดยะลา

1.1.2 พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางมารวิชัย ปางมารวิชัย อายุประมาณครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 14-15 พบที่ถ้ำเขาชุมทอง อำเภออ่อนพิบูลย์ (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์ุ และวิเชียร ณ นคร, 2542: 4926) และยังมีการค้นพบพระพิมพ์รูปแบบนี้อีกหลายพื้นที่ เช่น เขาขرم จังหวัดสุราษฎร์ธานี และ ถ้ำเขาสาย จังหวัดตรัง กำหนดอายุราวราวพุทธศตวรรษที่ 14-15 (สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, 2528: 193)

ก.

ข.

ก. พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางมารวิชัย พบที่ถ้ำเขาชุมทอง อำเภออ่อนพิบูลย์

ข. พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางมารวิชัย พบที่ถ้ำเขาขرم จังหวัดสุราษฎร์ธานี

1.1.3 พระพิมพ์พระพุทธรูปปางประทับยืน ปางประทานพร อยู่บนฐานดอกบัว กำหนดอายุราวครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ 14 พบที่เขาชุมทอง อำเภออ่อนพิบูลย์ มีลักษณะเหมือนพระพิมพ์พบที่ถ้ำเขาขرم จังหวัดสุราษฎร์ธานี ราวครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ 14 และถ้ำเขาสาย

จังหวัดตรัง กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 15-18 (สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, 2528: 193)

ก.

ข.

ค.

- ก. พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางประทานพร พบที่เขาสุมทอง อำเภอร่อนพิบูลย์
- ข. พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางประทานพร พบที่ถ้ำเขาขرم จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- ค. พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางประทานพร พบที่ถ้ำเขาสาย จังหวัดตรัง

1.1.4 พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางสมาธิ ขนาดข้างเดียวของคัสถูป ภายใต้ขุมราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 14-18 พบที่ถ้ำหมื่นยม เขาหมื่น อำเภอดง (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์ และวิเชียร ณ นคร, 2542: 4926) คล้ายกับพระพุทธรูปศิลปะปาละ พบที่พิหาร ประเทศอินเดีย กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 15-16 แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลศิลปะปาละ (Leeuw, 1984: figure 151)

พระพิมพ์ที่มีการค้นพบที่วัดพระประโทน จังหวัดนครปฐม และเมืองทัพ
ชุมพล จังหวัดนครสวรรค์ และแหล่งโบราณคดี Butujaya ที่ Karawang
ทางขวาตะวันตก ประเทศอินโดนีเซียราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 (Malay
Peninsula Archaeology Department, 2005: 201)

ก.

ข.

ค.

ง.

- ก. พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้ามีพระโพธิสัตว์ชานบข้าง ค้นพบที่
กรุกำแพงถม
- ข. พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้า มีพระโพธิสัตว์ชานบข้าง ขุดพบ
จากวัดพระประโทน
- ค. พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้ามีพระโพธิสัตว์ชานบข้าง พบที่เมือง
ทัพชุมพล จังหวัดนครสวรรค์
- ง. พระพิมพ์ภาพพระพุทธรูปมีพระโพธิสัตว์ชานบข้าง พบที่แหล่ง
โบราณคดี Butujaya

1.2.2 พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางสมาธิ ภายใต้ซุ้ม
ปรกโพธิ์และโพธิสัตว์ชานบข้าง ราวพุทธศตวรรษที่ 14-15 พบที่เขาชุม
ทอง อำเภออ่อนพิบูลย์ มีลักษณะคล้ายกับพระพิมพ์เขากทะเล จังหวัด
พัทลุง กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 13-18 (สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, 2528: 194)

ก.

ข.

- ก. พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางนาคปรกและโพธิสัตว์ชานาบข้าง พบที่เขาชูมทอง อำเภอรัตนพิบูลย์
- ข. พระพิมพ์ภาพพระพุทธรูปนาคปรกและพระโพธิสัตว์ชานาบข้าง พบที่เขากทะเล จังหวัดพัทลุง

2. พระพิมพ์ดินเผาแบบขอม ที่มีการค้นพบในนครศรีธรรมราช สามารถกำหนดอายุได้ราวราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 นั้นสามารถจัดได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

- 2.1 พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าองค์เดียว
- 2.2 พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้า 3 องค์ (ตรีภาค)
- 2.3 พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าหลายองค์
- 2.4 พระพิมพ์พระรัตนตรัยมหายาน

2.1 พระพิมพ์ภาพพระพุทธรูปเจ้าองค์เดียว ได้แก่ พระพิมพ์ภาพพระพุทธรูปเจ้าปางมารวิชัย ขนาบข้างด้วยพระสาวก กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 18-19 กรุพระนางตรา กรุวัดนาสนและเจดีย์แก้ววัดท่าไคร้ อำเภอบางขัน นครศรีธรรมราช อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 (ประชุมพิมพ์ที่ ๕ และวิเชียร ณ นคร, 2542: 4918) คล้ายคลึงกับพระพิมพ์ภาพพระพุทธรูปเจ้าปางมารวิชัย ขนาบข้างด้วยพระสาวก ศิลปะลพบุรี จากกรุวัดราชบูรณะ (กรมศิลปากร, 2502: รูปที่ 58)

ก.

ข.

- ก. พระพิมพ์ดินเผาภาพพระพุทธรูปเจ้าปางมารวิชัย ขนาบข้างด้วยพระสาวก พบที่กรุวัดนาสน
- ข. พระพิมพ์ภาพพระพุทธรูปเจ้าปางมารวิชัย ขนาบข้างด้วยพระสาวก จากกรุวัดราชบูรณะ

2.2 พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้า 3 องค์ (ตรีภาย) ได้แก่

2.2.1 พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้า ประทับนั่งบนบัลลังก์ปางมารวิชัย ราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 18 โดยพระพิมพ์มีลักษณะเป็นแบบตรีภาย โดยมีพระพุทธเจ้าประทับนั่งบนบัลลังก์ปางมารวิชัย และขนาบข้างด้วยพระพุทธเจ้านาคปรก พบที่กรุวัดพระนางตรา และกรุพระเวียง (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2542: 5051) มีลักษณะคล้ายกับพระพิมพ์ที่มีการค้นพบที่ วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ 18-19 และพระธาตุหริภุญชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 18-19 (บัณฑิต เนียมทรัพย์, 2549: 69)

ก.

ข.

ค.

- ก. พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้า ประทับนั่งบนบัลลังก์ปางมารวิชัย พบที่กรุวัดพระนางตรา และกรุพระเวียง
 ข. พระพิมพ์ ศิลปะลพบุรี จากกรุวัดราชบูรณะ
 ค. พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าสามองค์ จากวัดพระธาตุหริภุญชัย

2.2.2 พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางมารวิชัย ชุ่ม
เรือนแก้ว ปรกโพธิ์ ขนาบข้างด้วยพระพุทธรูปนาคปรก บนฐานดอกบัวชู
ก้าน (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ และวิเชียร ณ นคร, 2542: 4919) พบที่กรุวัดนาสน
และวัดโพธิ์ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช คล้ายกับพระพิมพ์จากเมืองสิงห์
จังหวัดกาญจนบุรีราวพุทธศตวรรษที่ 18-19 และพระพิมพ์ดินเผา กำหนด
อายุราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 พบที่วัดดอนแก้ว จังหวัดลำพูน

ก.

ข.

ค.

- ก. พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางมารวิชัย พบที่กรุวัดนาสนและ
วัดโพธิ์
- ข. พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางมารวิชัยพบที่เมืองสิงห์ จังหวัด
กาญจนบุรี
- ค. พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางมารวิชัย พบที่วัดดอนแก้ว
จังหวัดลำพูน

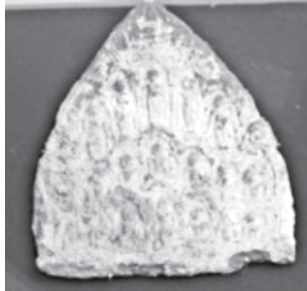
2.3 พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าหลายองค์ ได้แก่

2.3.1 พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าหลายองค์ กำหนด
อายุราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 18 พบที่กรุวัดโพธิ์ อำเภอเมือง
นครศรีธรรมราช และเขาชุมทอง อำเภอรัตนพิบูลย์โดยลักษณะของพระพิมพ์

เป็นภาพพระพุทธรูปเจ้าถูกแบ่งเป็น 3 แถว แถวล่างสุดเป็นภาพพระพุทธรูปเจ้าหลายพระองค์ปางสมาธิ แถวกลางพระพุทธรูปเจ้าหลายพระองค์ประทับนั่งปางสมาธิ และแถวบนเป็นรูปพระพุทธรูปเจ้าหลายพระองค์ประทับยืน (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ และวิเชียร ณ นคร, 2542: 4917) มีลักษณะคล้ายกับพระพิมพ์ที่มีการค้นพบที่ กรุปรารงค์ประธานาธิบดีราชบุรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กำหนดอายุราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 18 และปราสาทเมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรี (กรรณิกา จรรย์แสง, 2552: 82) กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 18

ก.

ข.

ค.

- ก. พระพิมพ์ดินเผาพบที่กรุวัดโพธิ์ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช
 ข. พระพิมพ์รูปพระพุทธรูปหลายองค์ จากกรุปรารงค์ประธานาธิบดีราชบุรณะ
 ค. พระพิมพ์พระพุทธรูปหลายพระองค์ จากปราสาทเมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรี

2.3.2 พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าหกพระองค์บนบัลลังก์ กำหนดอายุราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 18 โดยพระพิมพ์เป็นภาพพระพุทธเจ้าหกพระองค์ประทับนั่งบนบัลลังก์ภายในซุ้มโดยพระพุทธเจ้าองค์บนสุด เป็นปางมารวิชัย และพระพุทธเจ้าอีก 5 พระองค์ประทับนั่งสมาธิ พบที่กรุวัดนาขอม (ร้าง) อำเภอเสาชิงช้า (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2542: 5051)

ก.

ข.

- ก. พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าหกพระองค์บนบัลลังก์ พบที่กรุวัดนาขอม (ร้าง) อำเภอเสาชิงช้า
- ข. พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้า ศิลปะลพบุรี เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

2.4 พระพิมพ์พระรัตนตรัยมหายาน คือพระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางนาคปรก และมีพระอวโลกิเตศวรและพระนางปรัชญาปารมิตาขนาดช่าง ได้แก่

2.4.1 พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางนาคปรก ขนาดช่างด้วยพระอวโลกิเตศวรทางด้านขวาของพระองค์ และพระโพธิสัตว์ปรัชญาปารมิตาทางด้านซ้ายของพระองค์และเหนือขึ้นไปทางด้านขวาของพระองค์ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ตรงกลางเป็นพระโพธิสัตว์ปรัชญาปารมิตา 11 เศียร และถัดไปเป็น พระโพธิสัตว์ปรัชญาปารมิตา 2 กร กำหนดอายุราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 18 พบที่กรุวัดพระนางตรา (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2542: 5051) คล้ายกับพระพิมพ์ที่มีการค้นพบที่กรุวัดราชบูรณะ พระนครศรีอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ 18-19 (กรมศิลปากร, 2502: รูปที่ 93)

ก.

ข.

- ก. พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางนาคปรก ขนาดช่างด้วยพระโพธิสัตว์ต่างๆ พบที่กรุวัดพระนางตรา
- ข. พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าปางนาคปรก ขนาดช่างด้วยพระโพธิสัตว์ต่างๆ พบที่กรุวัดราชบูรณะ

2.4.2 พระพิมพ์ภาพพระพุทธรูปปางนาคปรกขนาดปรกขนาบข้าง
ด้วยพระโพธิสัตว์ พบที่กรุวัดพระนางตรา กำหนดอายุราวครึ่งหลังพุทธ
ศตวรรษที่ 18 (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ และวิเชียร ณ นคร, 2542: 4920) มี
ลักษณะคล้ายพระพิมพ์ที่มีการค้นพบที่เมืองพิมาย นครราชสีมา กำหนด
อายุราวพุทธศตวรรษที่ 18 และพระพิมพ์จากเขมร ราวพุทธศตวรรษที่ 18
ที่เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑ์เกิเมต์ (Auboyer, 1965: 202)

ก.

ข.

ค.

ก. พระพิมพ์ภาพพระพุทธรูปปางนาคปรกขนาบข้างด้วยพระ
โพธิสัตว์

ข. พระพิมพ์สัมฤทธิ์ ศิลปะลพบุรี พบที่เมืองพิมาย อำเภอพิมาย
นครราชสีมา

ค. พระพิมพ์ปางพระพุทธรูปนาคปรก ขนาบข้างด้วยพระโพธิสัตว์
ศิลปะบายน อยู่ที่พิพิธภัณฑ์เกิเมต์

อนึ่งเมื่อมีการจำแนกประเภทของพระพิมพ์รูปแบบต่างๆ ที่มีการค้นพบในนครศรีธรรมราช ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ช่วงนั้น ปรากฏว่า พระพิมพ์ที่ได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรวิชัย ช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 13-18 นั้น ค้นพบเป็นจำนวนมากในเขตพื้นที่อำเภอเมือง นครศรีธรรมราชและอำเภอร่อนพิบูลย์และพื้นที่จังหวัดใกล้เคียงอาทิเช่น จากเขาขรม จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ถ้าเขาสายจังหวัดตรัง ราวพุทธศตวรรษที่ 15-18 (Fine Arts Department, 2005: 201) ซึ่งพระพิมพ์ในกลุ่มนี้ยังส่งอิทธิพลทางพุทธศาสนาไปยังพื้นที่ในแถบภาคกลางทำให้มีการพบพระพิมพ์ในหลายจังหวัดทางภาคกลางที่มีลักษณะคล้ายพระพิมพ์ตามคติพุทธศานามหายานในภาคใต้ อาทิเช่น พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ราวพุทธศตวรรษที่ 13-16 พบที่วัดท่าวโคตรซึ่งมีลักษณะคล้ายกับพระพิมพ์ที่มีการค้นพบที่นครปฐม, พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งห้อยพระบาท ฆนากข้างด้วยพระโพธิสัตว์อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 13-16 จากกรุกำแพงถม อำเภอเมือง นครศรีธรรมราชที่มีลักษณะคล้ายกับพระพิมพ์ที่มีการค้นพบที่จังหวัดนครสวรรค์ เป็นต้น

พระพิมพ์ที่ได้รับอิทธิพลพุทธศานามหายานต้นตระกูลจากอาณาจักรขอม เข้าสู่ศรีธรรมราชราวพุทธศตวรรษที่ 18-19 เมื่ออาณาจักรวิชัยได้เสื่อมอำนาจลงราวพุทธศตวรรษที่ 18 นั้น ทำให้มีการพบพระพิมพ์ในประเภทนี้เป็นจำนวนมาก ในเขตอำเภอเมืองนครศรีธรรมราชและท่าศาลา ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับพระพิมพ์ศิลปะลพบุรีที่มีการค้นพบในหลายจังหวัดในภาคกลาง อาทิเช่น พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งบนบัลลังก์ปางมารวิชัย ราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 18 พบที่กรุวัดพระนางตรา และกรุพระเวียง มีลักษณะคล้ายกับพระพิมพ์ศิลปะลพบุรีกำหนดอายุราว พุทธศตวรรษที่ 18 -19 จากกรุวัดราชบูรณะ จังหวัด

พระนครศรีอยุธยาและวัดพระธาตุหริภุญชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
ราวพุทธศตวรรษที่ 18-19, พระพิมพ์ภาพพระพุทธรูปปางนาคปรกขนาบ
ข้างด้วยพระโพธิสัตว์พอบที่กรุวัดพระเชียน ราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 18
(ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ และวิเชียร ณ นคร, 2542: 4920) คล้ายกับพระพิมพ์
สัมฤทธิ์ รัตนตรัยมหายาน ราวพุทธศตวรรษที่ 18 จากพิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติพิมาย และพระพิมพ์ปางพระพุทธรูปนาคปรก ขนาบข้างด้วยพระ
โพธิสัตว์ ศิลปะบายน ราวพุทธศตวรรษที่ 18, พระพิมพ์ภาพพระพุทธรูปเจ้า
หลายองค์ราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 18 พบที่กรุวัดโพธิ์ ท่าเรือ และเขา
ชุมทอง (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ และวิเชียร ณ นคร, 2542: 4917) คล้ายกับ
พระพิมพ์รูปพระพุทธรูปเจ้าหลายองค์ จากกรุรางค์ประธานวัดราชบูรณะ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดกาญจนบุรี ราวพุทธศตวรรษที่ 18
เป็นต้น

ผลของการศึกษาพระพิมพ์ที่มีการค้นพบในนครศรีธรรมราชดังที่
กล่าวมาแล้วนั้น แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องของการนับถือพุทธศาสนา
มหายานอย่างเด่นชัด ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง นครศรีธรรมราช ท่าศาลา
และร่อนพิบูลย์ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12-19 ซึ่งพื้นที่เหล่านี้เป็น
พื้นที่ที่มีความเหมาะสมต่อการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์
เนื่องจากการพบหลักฐานสมัยก่อนประวัติศาสตร์ อาทิเช่น ขวานหินขัด
พบที่ตำบลนบพิต อำเภอท่าศาลา (ปัจจุบันคืออำเภอนบพิตดำ) (ณัฐสุภัทร
จันทวิช, 2543: 37), กลองมโหระทึก สำริด (ณัฐสุภัทร จันทวิช, 2543: 43)
เป็นต้น และเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการคมนาคมมาตั้งแต่สมัยโบราณ

นอกจากนี้แล้วยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของนครศรีธรรมราช
ทางพุทธศาสนamahayanกับอาณาจักรภายนอก โดยในช่วงราวพุทธ
ศตวรรษที่ 12 เป็นช่วงที่นครศรีธรรมราช ได้มีการติดต่อกับอาณาจักร

ทวารวดีทางภาคกลาง โดยมีการเผยแพร่คติการสร้างพระพิมพ์ตามคติพุทธศาสนamahayan ให้ทางภาคกลางมีการพบพระพิมพ์ในหลายจังหวัด เช่น นครปฐม, นครสวรรค์ที่คล้ายกับพระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ราวพุทธศตวรรษที่ 13-16 พบที่วัดท่าไคร้, พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งห้อยพระบาท ขนาบข้างด้วยพระโพธิสัตว์อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 13-16 จากกรุกำแพงมือง อำเภอเมือง นครศรีธรรมราช (Stephen Chia & Barbara Watson Andaya, 2011: 292)

ราวพุทธศตวรรษที่ 13-18 อาณาจักรศรีวิชัย ได้มีอำนาจเหนือคาบสมุทรมลายูได้ ทำให้นครศรีธรรมราช อยู่ภายใต้อาณาจักรศรีวิชัย ซึ่งให้การยอมรับพุทธศาสนamahayan เป็นหลัก ทำให้มีการพบหลักฐานเนื่องในพุทธศาสนamahayan ภายในพื้นที่นครศรีธรรมราช เช่น จารึกวัดเสมาเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช จารึกเป็นภาษาสันสกฤต อักษรหลังปัลลวะ พ.ศ. 1318 และ พ.ศ. 1325, พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ราวพุทธศตวรรษที่ 13-14 พบที่วัดพระเพรง อำเภอเมือง นครศรีธรรมราช และพระพิมพ์แบบศรีวิชัย อาทิเช่น พระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้า ปางมารวิชัย อายุประมาณครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 14-15 พบที่ถ้ำเขาชุมทอง อำเภออ่อนพิบูลย์, พระพิมพ์พระพุทธเจ้าประทับยืนปางประทานพรอยู่บนฐานดอกบัว ราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 14 พบที่เขาชุมทอง อำเภออ่อนพิบูลย์ เป็นต้น

ราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 อาณาจักรขอมได้เผยแพร่อิทธิพลพุทธศาสนamahayan ลงสู่นครศรีธรรมราช ทำให้มีการพบหลักฐานพุทธศาสนamahayan ตามอย่างเขมร อาทิเช่น พระพุทธรูปประทับยืนปางประทานธรรม สักริต พบที่วัดนางตรา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2523: 84) และพระพิมพ์ตามแบบเขมร อาทิเช่นพระพิมพ์

ภาพพระพุทธรูปเจ้า ประทับนั่งบนบัลลังก์ปางมารวิชัย ราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 18 พบที่กรุวัดพระนางตรา และกรุพระเวียง, พระพิมพ์ภาพพระพุทธรูปปางนาคปรกขนาดบ้างด้วยพระโพธิสัตว์พบที่กรุวัดพระเขียน ราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 18 (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ และวิเชียร ณ นคร, 2542: 4920) เป็นต้น

หลังจากนั้นในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 19 นครศรีธรรมราช ได้มีการรับพุทธศาสนาเถรวาทจากลังกาเข้ามา และให้การนับถือแทนที่พุทธศาสนาหายาน ทำให้ปรากฏหลักฐานทางด้านโบราณคดี อาทิเช่น จารึกวิหารโพธิ์ลังกา วัดมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งจารึกด้วยอักษรมอญ ภาษามอญและภาษาพม่าโบราณ ราวพุทธศักราชที่ 1775-1825 ค้นพบที่วิหารโพธิ์ลังกา วัดมหาธาตุรวมหาวิหาร อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช และการสร้างพระบรมธาตุรวมหาวิหารตามแบบอย่างลังกา เป็นต้น

บรรณานุกรม

กรรณิกา จรรย์แสง. **นครปฐมศึกษาในเอกสารฝรั่งเศส: รวมบทความแปล.**

นครปฐม: ศูนย์ข้อมูลเพื่อการค้นคว้าวิจัยฝรั่งเศส-ไทยศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552.

บัณฑิต เนียมทรัพย์. “พระพิมพ์ที่พบในจังหวัดลำพูน.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์ และวิเชียร ณ นคร. “พระเครื่อง: กรุเมืองนครฯ.”

สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้. 10 (2542): 4913-4926.

ณัฐภัทร จันทวิช. **นำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช.**

กรุงเทพฯ: อัมรินทร์การพิมพ์, 2540.

ปรียะ ไกรฤกษ์. “พระพิมพ์: ที่พบในภาคใต้ก่อนพุทธศตวรรษที่ 20.”

สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้. 10 (2542): 5050-5051.

สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์. “การศึกษาพระพิมพ์ภาคใต้ของประเทศไทย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528.

ศักดิ์ชัย พจนันท์วานิชย์ และสรัญญา สุริยรัตน์กร. **นำชมพิพิธภัณฑ์สถาน**

แห่งชาติปราจีนบุรี. กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2542.

Jeannine Auboyer. **L’Art Khmer: Cambodge**. VI-XIIIe Siecle, Paris:

Publications Filmees d’Art et d’Histoire, 1965.

J.E. VanLohuizen-De Leeuw. **Pala-Sena Schools of Sculpture**. Studies

in South Asian Culture England: Institute of South Asian Archaeology University of Amsterdam, 1984.

Malay Peninsula. **Archaeology Department. Proceeding of the seminar on Thailand-Malaysia.** Malaysia: Malay Peninsula Archaeology Department Programme, 2005.

Piriya Krairiksh. **Art in Peninsular Thailand Prior to the Fourteenth Century A.D.** Bangkok: the Fine Arts Department, 2003.

Stephen Chia & Barbara Watson Andya. **Bujang Valley and Early Civilisations in Southeast Asia.** Department of National Heritage: Ministry of Information, Communications and Culture, Malaysia, 2011.